

аморал. дії, а також заподіяння шкоди в стані необхідної оборони чи крайньої необхідності не є обов'язковим свідченням наявності одночасно С. д. х., оскільки реакція різних людей на однакові події може суттєво відрізнятись. При вирішенні цього питання необхідно також урахувати наявність афектогенної ситуації, особливості нервової системи, особистісні якості людини, фактори, що тимчасово послаблюють організм, тощо.

Лит.: Шавгулидзе Т. Г. Аффект и уголовная ответственность. Тбилиси, 1973; Байлов А. В. Злочин вчинено у стані сильного душевного хвилювання // Вісник Національного університету внутрішніх справ, 2004, № 28; Шеховцова Л. І. Деякі аспекти емоційного стану особи та обставини, що виключають злочинність діяння // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки, 2006, № 3; Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України. Л., 2009.

Н. О. Гуторова, А. В. Байлов.

СИСТЕМА І ВИДИ ПОКАРАНЬ – сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою заходів держ. примусу, які обмежують права і свободи особи, визнаної винною у вчиненні злочину, мають спільні цілі, призначаються тільки за вироком суду й упорядковані в законі про крим. відповідальність (ст. 51 КК) залежно від ступеня їх суворості у вигляді обов'язкового для суду і вичерпного переліку окр. видів покарань, розташованих у цьому переліку в послідовності від менш до більш суворого.

Будь-який вид покарання є заходом примусу, що застосовується від імені д-ви за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, полягає в передбаченому законом обмеж. прав і свобод засудженого (ч. 1 ст. 50 КК) та має мету кари, виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так й ін. особами (ч. 2 ст. 50 КК). Саме сукупність таких заходів і складає їх систему, яка наведена у ст. 51 КК у вигляді відповід. законод. переліку покарань. Це створює основу для побудови санкцій ст. Особл. част. КК, в яких передбачені окр. види покарань і визначені межі їх призначення, і надає суду можливість при призначенні покарання забезпечити необхідну його індивідуалізацію відповідно до ступеня тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного та обставин, які пом'якшують і обтяжують покарання. Отже, система покарань є тією юрид. базою, на якій ґрунтується діяльність судів щодо призначення покарань.

Уся сукупність передбачених у ст. 51 КК окр. видів покарань, будучи системним утворенням, тобто упорядкованою, взаємопов'язаною і взаємодіючою множинністю окр. її елементів, характеризується низкою обов'язкових ознак. По-перше, система покарань встановлюється виключно законом про крим. відповідальність і тому жодний примусовий захід, не передбачений у ст. 51 КК, не може бути визнаний покаранням. По-друге, перелік покарань у ст. 51 КК, до якого входять 12 їх видів, є обов'язковим для суду і в кожному випадку призначення покарання він повинен обрати лише той його вид, що перед-

бачений у цьому переліку. Отже, вказаний перелік є «закритим» і суд не може на свій розсуд відступити від нього, довільно розширити і вийти за його межі. По-третє, система покарань є вичерпною і з позиції закону тепер є цілком закінченою, завершеною. Тому зак-вець при внесенні до Особл. част. КК нових статей може передбачати в їх санкціях тільки ті види покарань, що вказані в ст. 51 КК. По-четверте, передбачені в ст. 51 КК покарання – не просто заг. їх набір, не-впорядкована множинність окр. їх видів, а закріплена в законі система, окр. елементи якої – види покарань – знаходяться між собою у певному взаємозв'язку і взаємодії. Саме тому система покарань відображена в ст. 51 КК у вигляді такого упорядкованого їх переліку, в якому всі види покарань розташовані у чітко визначеному порядку – за єдиним критерієм, в основу якого покладено ступінь їх суворості. Завдяки такому упорядкуванню кожний окр. вид покарання має своє, конкретно встановлене місце в їх системі, в якій вони розташовані у послідовності від менш до більш суворого. При цьому законод. перелік покарань сформовано в ст. 51 КК незалежно від того: а) чи призначаються окр. види покарань тільки як осн. (напр., випр. роботи) або лише як дод. (напр., конфіскація майна); б) чи можуть вони призначатися будь-якому суб'єкту злочину (напр., штраф) або лише певному (більш вузькому) колу осіб (напр., тримання в дисциплінарному батальйоні); в) чи належать покарання до строкових їх видів (напр., обмеж. волі) або є безстроковими (напр., довічне позбавл. волі). Оцінюючи характер та обсяг тих правообмежень, які складають зміст

кожного виду покарання, спираючись на загальноновизнану ієрархію цінностей, закон встановлює певну субординацію видів покарань за ступенем суворості, на підставі якої всі вони розташовані в переліку ст. 51 КК за принципом «сходів», у яких кожному окр. виду покарання відведений певний щабель, що відповідає ступеню його суворості. На верхньому щаблі цих сходів знаходиться найменш суворий (найбільш м'який) вид покарання – штраф, а на нижньому – найбільш суворий – довічне позбавл. волі.

Підтвердженням саме такого порядку побудування законод. переліку покарань у ст. 51 КК слугують положення ч. 1 і 6 ст. 72 КК, в яких не тільки прямо зафіксований розподіл усіх видів покарань на менш і більш суворі, а й безпосередньо на законод. рівні з урахуванням певних кількісних показників визначено їх співвідношення за ступенем суворості (ч. 1 ст. 72 КК) і підкреслено універсальний характер такого розподілу (ч. 6 ст. 72 КК). Саме тому запроваджена у ст. 51 КК класифікація видів покарань на менш і більш суворі використовується і при конструюванні цілої низки норм Загал. част. КК (напр., ч. 2 і 3 ст. 68, ст. 69, 69¹, 70, 71, 72, ч. 3 ст. 74, ст. 82, ч. 4 ст. 83, ч. 4 ст. 84 КК), і при побудові альтернативних санкцій статей Особл. част. КК, у яких передбачено декілька видів покарань і які також перелічені в послідовності від менш до більш суворого (напр., ст. 116, 193, 295 КК). Саме на такій конструкції альтернативних санкцій заснована і вимога заг. засад призначення покарання (ч. 2 ст. 65 КК), згідно з якою у кожному конкр. випадку призначення покарання суд зобов'язаний обговорити

питання про доцільність обрання винному найменш суворого його виду з числа тих кількох, які передбачені в санкції, а у разі призначення найбільш суворого, – повинен мотивувати своє рішення у вирок.

У цілому законод. перелік покарань, які можуть бути призначені вироком суду особі, визнаній винною у вчиненні злочину, складається з 12 видів, а саме: 1) штраф; 2) позбавлення військ., спец. звання, рангу, чину або кваліфікац. класу; 3) позбавл. права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громад. роботи; 5) випр. роботи; 6) служб. обмеження для військовослужбовців; 7) конфіскація майна; 8) арешт; 9) обмеж. волі; 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 11) позбавл. волі на певний строк; 12) довічне позбавл. волі. Підстави, порядок, межі та особливості призначення кожного з цих видів покарань урегульовані в ст. 52–64 КК. Окрім заг. системи покарань, чинний КК встановлює і спец. підсистему покарань, які призначаються неповнолітнім і законод. перелік яких наведено в ст. 98 КК.

Лит.: Литвинов О. М., Назимко Є. С. Інститут покарання в кримінальному праві України. Д., 2013; Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови. Запоріжжя, 2013.

В. І. Тютюгін.

СКИБІЦЬКИЙ Василь Васильович (1 лип. 1936, с. Шевченкове Звенигородського р-ну Черкаської обл. – 9 жовт. 2004, м. Київ) – відомий укр. правознавець, д-р юрид. наук з 1988.

У 1960 закін. юрид. ф-т Київ. ун-ту. Працював ревізором ВС України

(1963–65). Із 1965 – в Ін-ті д-ви і права ім. В. М. Корецького НАН України: мол., з 1975 – ст., з 1988 – провідний наук. співробітник. Був членом наук.-консульт.

В. В. Скибицький

ради при ВС України (з 1998), спеціаліз. учених рад із захисту дисертацій у Київ. ун-ті та Ін-ті д-ви і права ім. В. М. Корецького НАН України. Входив до складу роб. групи КМ з підготовки нового КК (з 1992).

Досліджував проблеми у сфері забезпечення законності та правопорядку, попередження злочинності, особливо неповнолітніх, форми реалізації крим. відповідальності.

Автор понад 100 наук. праць, у т. ч. 14-ти колект. і 2-х індивід. монографій, у яких досліджував проблеми, пов'язані з формами реалізації крим. відповідальності та відбування покарання. Осн. праці: «Умовне засудження за законодавством Української РСР» (1971), «Застосування кримінальних заходів до неповнолітніх правопорушників» (1974, у співавт.), «Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания» (1987), «Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая» (1985, у співавт.), «Пьянство и преступность: история, проблемы» (1989, у співавт.), «Уголовное наказание» (1997, у співавт.).

Лит.: Скибицький Василь Васильович. В кн.: Юридична енциклопедія. К., 2003, т. 5.

Ю. І. Нупорко.

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 17

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Харків
«Право»
2017

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2
В27

Редакційна колегія 17-го тому:

В. Я. Тацій (голова),
В. І. Борисов (заступник голови),
В. І. Тютюгін (відповідальний секретар),
Ю. В. Баулін, П. С. Берзін, С. Б. Гавриш, В. К. Грищук,
Н. О. Гуророва, О. О. Дудоров, О. О. Житний, В. О. Навроцький,
М. І. Панов, Є. Л. Стрельцов, В. П. Тихий, Є. В. Фесенко

Координаційна і технічна робота з підготовки видання:

К. А. Новікова, Д. П. Євтуєва

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016. — .

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2017. — 1064 с. : іл.

ISBN 978-966-937-261-1

Видання є систематизованим зведенням знань про поняття, категорії, норми й інститути кримінального права, окремі злочини та їх групи, основні міжнародно-правові акти у сфері кримінального права. Розглядаються основні теоретичні і практичні проблеми науки та практики застосування кримінального законодавства України. Наводяться відомості про науково-дослідні установи, наукові видання з кримінального права, а також про відомих вчених України у галузі кримінально-правової науки.

Розраховане на науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, працівників органів кримінальної юстиції, а також усіх, хто цікавиться кримінальним правом.

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2

ISBN 978-966-937-261-1 (т. 17)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2017
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2017
© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017
© Видавництво «Право», 2017